

**ივანე მარჯაბლის სახე
თანამედროვეთა მოგონებებში**

**The face of Ivan Machabel
in the memoirs of contemporaries**

მარიამ მარჯანიშვილი

ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმი
საქართველო, ქუთაისი

Mariam Marjanishvili

Kutaisi State Historical Museum
Georgia, Kutaisi

ABSTRACT

Many myths and legends are connected with the disappearance of the great translator of the great Shakespeare, Ivan Machabel. This process continues today. Researchers still provide materials based on assumptions or versions that rely less on documentary research and reality.

Many memories of the strange death or disappearance of Ivan Machabel are also scattered abroad, the authors of which are his contemporaries, his direct eyewitnesses, and give us many references that shed new light on the face of the immortal ancestor, the many mysterious aspects of his life and work.

The story of Rezo Gabashvili, the son of writer Ekaterine Gabashvili, a worthy representative of Georgian political emigration, attracts attention from several memoirs.

Among the memoirs are also many interesting places gathered to immortalize the public work of his wife, Anastasia (Tasso) Machabel, and the creative activity of Ivan Machabel. Tasso Machabel's authority and name grew when he began to publish the writings of his worthy wife, Ivan Machabel, and around this issue, Daraz ought to write about the writings of his late wife. Regarding the „Bankobiana“, which was unleashed between two great figures, the memoirs of Giorgi Zhuruli, a political emigrant, a National Democrat, and a member of the first coalition government of independent Georgia, draw attention: „Ilia was preparing for each session as a student for the exams. During the separation of technical and principled questions, he was often equipped with complete documentation, quoting from special books...“

The details of the memoirs clearly show the lines to create a portrait of Ivan Machabel, in which not only the translator of Shakespeare in the past and the personality of a prominent public figure live but also these icons bring to life the icon of a worthy patriot.

საკვანძო სიტყვები: ილია, მაჩაბელი, ბანკობია, შექსპირის მთარგმნელი, მოგონებები, პორტრეტები

Keywords: Ilya, Machabel, Bankobia, Shakespeare translator, Memoirs, Portraits.

მრავალი მითი და ლეგენდაა დაკავშირებული დიდი შექსპირის უბადლო მთარგმნელის ივანე მაჩაბლის გაუჩინარებასთან. ეს პროცესი დღესაც გრძელდება. მკვლევრები ამჟამადაც ვარაუდებსა თუ ვერსიებზე დაყრდნობით გვაწვდიან მასალებს, რომლებიც დოკუმენტურ კვლევებსა და რეალობას ნაკლებად ეყრდნობა.

ივანე მაჩაბლის უცნაურ სიკვდილსა თუ გაუჩინარებაზე ასევე მრავალი მოგონებაა გაფანტული უცხოეთში, რომელთა ავტორები მისი თანამედროვენი, მისი უშუალო თვითმხილველნი არიან და ბევრ ისეთ ცნობას გვაწვდიან, რომლებიც ახალი კუთხით აშუქებენ უკვდავი წინაპრის სახეს, მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მრავალ იდუმალეობით მოცულ მხარეს.

ამ მოგონებათაგან ბევრი საინტერესო ადგილია დამოწმებული, სადაც ახალი ცნობებია ე.წ. „ბანკომანიასთან“ დაკავშირებით და ასევე მისი მეუღლის - ანასტასია (ტასო) მაჩაბლის საზოგადოებრივ მოღვაწეობაზე. იგი ივანე მაჩაბლის საქმიანობის უკვდავსაყოფად ყველაფერს აკეთებდა.

მოგონებათა მთელი რიგი წყებიდან ყურადღებას იპყრობს მწერალ ეკატერინე გაბაშვილის ვაჟის - ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის ღირსეული წარმომადგენლის რეზო გაბაშვილის მონათხრობი: „ნამდვილი ომი გათამაშდა ჩემს ყმაწვილობაში - „ბანკომანიის“ სახელით. ხუმარანი თუ პოეტები, ჟურნალისტები თუ პუბლიცისტები, ტლანქი მოენე თუ კარიკატურისტები, მთელი ქართველი საზოგადოება იყო გაყოფილი და აყოლილი თავად-აზნაურობის ამა თუ იმ ბანაკს: „ჭავჭავაძისტები“ და „მაჩაბლისტები“ გააფთრებით ებრძოდნენ ერთმანეთს. ვანო მაჩაბელის მომხრე ქართლელი თავად-აზნაურები ტივებით ჩამოდიოდნენ თბილისში და კახელნი „ცხენ და ცხენ ან დილიყნებითა“...

ყოველი კრება იყო მძაფრი პაექრობა არა მარტო ილიას ენამჭევრობის „მძიმე არტილერიასა“ და ვანო მაჩაბლის მჭერმეტყველების „მსუბუქ ცხენოსნებს“ შორის, არამედ გონებით უფრო ნაკლებ, ვიდრე სატევრითა და რევოლვერით შეიარაღებულთა შორის... მაგრამ ილიას ძალუმი ლოგიკა, სარკაზმებითა და მჭრელი ირონიით შეზავებული სიტყვა არა მარტო სჯობნიდა მუდამ, არამედ, რაც მთავარია, - ანელებდა მოწინააღმდეგეთა სიმძაფრეს და კრება არასოდეს გასცდენია პარლამენტალურ წესებს.

„...საბოლოოდ ილიამ გაიმარჯვა, მისი პირადი მეგობარი ივანე მაჩაბელი კი მისტერიულად დაიკარგა. ამ ამბავმა დიდი მღელვარება გამოიწვია, მაგრამ ზეთივით გადაესხა „ბანკობიანას“ ზღვას... სტიქიონი დაწყნარდა და მას აქეთ, ილიას მესაჭეობით, ბანკის გემს ყოველწლიურად

მოჰქონდა საქართველოს სალაროში ერთი მილიონი მოგება“ (შარაძე 1986: 47-148).

„ბანკობიანას“ უკეთ წარმოსაჩენად, რომელიც ორ დიდ მოღვაწეს შორის იყო გაჩაღებული, დავიმოწმებთ პოლიტიკური ემიგრანტის, ეროვნულ-დემოკრატიისა და დამოუკიდებელი საქართველოს პირველი კოალიციური მთავრობის წევრის გიორგი ჟურულის მოგონებებს: „... იმ ხანობას „ბანკობია“ უკვე გაჩაღებული იყო ჩვენში.

ილია ყოველ მორიგ სხდომისათვის ისე ემზადებოდა, როგორც სტუდენტი გამოცდებისათვის. ტექნიკურ და პრინციპიალურ კითხვების გარჩევის დროს სრული დოკუმენტაციით აღიჭურვებოდა ხოლმე, სპეციალურ წიგნებიდან ციტატების წარდგენით...

ჩვენ, ახალგაზრდებს ბევრი რამ არ მოგვწონდა „მაჩაბლისტების“ და „ჭავჭავაძისტების“ ახირებულ შებრძოლებებში. ამიტომ თავშივე ორთავ პარტიას ვერიდებოდით და ჩვენი დამოუკიდებელი ჯგუფის შედგენა დავაპირეთ, როგორც სხვებმა „ნეიტრალურ პარტიის“ სახელით მონათლეს. დიდხანს არ შეგვრჩენია ნეიტრალობა და მალე ჭავჭავაძისტებში გავითქვიფეთ, რაშიაც ხელი თვით ოპოზიციონერ-მაჩაბლისტებმა შეგვიწყვეს...

მაშინაც, და ეხლა მით უფრო, არ მომწონდა ბანკის კითხვების გარშემო ასეთი შეჯახება. დღესაც ვერ გამიგია - რა ჰყოფდა სერიოზულად იმ ორ ჯგუფს. ვგონებ უფრო ტემპერამენტი, ვიდრე პრინციპიალური განხეთქილება.

არა მცირე როლი ითამაშეს მათ, ვინც ილიას და ვანოს გარშემო იყვნენ დაჯგუფებული და უპრაგონოდ ენაწყლიანობდნენ. ნიჭითა და ენერგიით სავსე ივანე მაჩაბელი ის მაჭარი იყო, რომელიც სულ მუდამ დუღდა და გადმოდიოდა, - ილია კი ას-კოკიან ქვევრში დამდგარი და უკვე დაყენებული ღვინო იყო. ერთი ანგარიშს იმას არ უწევდა, რომ შეუძლებელია სულ მუდამ მაჭრობაში ყოფნა, - მეორეს კი თითქოს დავიწყებოდა, რომ ერთ დროს იგიც მაჭარი ბრძანდებოდა. თვითონ ბანკისათვის იმდროინდელ კრებებს, თავდავიწყებამდე გატარებულს, ჩემის აზრით, ვნების მეტი არა მოუტანია რა“ (იქვე: 165-166).

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ივანე მაჩაბლის უცნაურ სიკვდილთან ბევრიმიტქმა-მოთქმასწავლობდა. ბევრსაკაკიწერეთლისადატასომაჩაბლის ურთიერთობის გამოც გარკვეული ეჭვი ჰქონდათ, რაზედაც მეტყველებს ქართული პოლიტიკური ემიგრაციის ცნობილი წარმომადგენლის - ვახტანგ ღამბაშიძის ერთი ეპიზოდი მოგონებათა წიგნიდან „სამშობლოში ნასმენ-ნახული“, რომლის ავტორს მიაჩნდა, რომ „მოგონებები და ცოტა რამ გაკეთებულიც - ყველაფერი ეს არ უნდა დაიკარგოს უკვალოდ, რამეთუ კაცობრიობა წარსულის მოგონებითაც ცხოვრობს“ (ერის დიდება 1958: N5).

ამ მოგონებათა წიგნში ექიმი ვახტანგ ღამბაშიძე შოტლანდიიდან გრიგოლ დიასამიძისადმი გაგზავნილ, 1947 წლის 24 ივლისით დათარიღებულ წერილში მოგვითხრობს: „რადაცას რომ ამბობდნენ აკაკის

მიერ დატოვებულ ანდერძის შესახებ, ვითომ რამოდენიმე წლის შემდეგ უნდა გაეხსნათ და ელოდნენ ზოგიერთ საიდუმლოების გამომჟღავნებას - ასეთი ხმები იყო გავრცელებული ერთ დროს - ამის შესახებ ხომ არაფერი გაგიგია, ჩემო გიგო, როგორც მაგონდება ეხლა, შემდეგ საქართველოდან ჩამოსულ პირთაგან გადმოცემით, არაფერი განსაკუთრებით საყურადღებო ამ ანდერძში არ აღმოჩენილა. ყველანი უფრო ვანო მაჩაბლის შესახებ ელოდნენ რისამე გამომჟღავნებას. სხვათა შორის, მანსვეტაშვილს ვანო მაჩაბლის გარდაცვალება 1898 წელს აქვს აღნიშნული. სწორედ ამ წელს დავბრუნდით ვანდა და მე საქართველოში და თბილისში ჩამოსვლისთანავე ტასომ მკითხა: ყველაფერს გაფიცებ, რაც თქვენთვის ძვირფასი არის ქვეყანაზედ, ჩემს ვანოს არ შეხვედრილობხართ უცხოეთში?...“ (შარაძე 1992: 108).

ივანე მაჩაბლის მეუღლემ ტასო ბაგრატიონ-დავითაშვილმა დიდი ტანჯვა და მღელვარება გადაიტანა მეუღლესთან ერთად 80-იანი წლების ბანკის გარშემო ატეხილი დავისას. ამიტომ მისი ცხოვრებაც ისეთივე მშფოთვარე და დაძაბული იყო, როგორც ივანე მაჩაბლის, მაგრამ, მიუხედავად ყოველივე ამისა, იგი შეგნებულად ხვდებოდა მის კარზე მომდგარ ყოველგვარ გაჭირვებას. მაშინაც კი, როცა საშინელი უბედურება დაატყდა თავს, არა მარტო მას, არამედ მთელ ქართველ ხალხს ვანო მაჩაბლის უგზო-უკვლოდ დაკარგვის გამო, ტასო სულიერად არ დაცემულა, ვაჟკაცურად გაუძღვა ვალებში ჩაფლულ ოჯახს და ამავე დროს არც საზოგადოებრივ ასპარეზს ჩამოშორებია.

ტასო მაჩაბელი გახლდათ ქართული თეატრის მეცენატი, ჟურნალ-გაზეთების გამოცემის საქმის ორგანიზატორი, რომელიც მატერიალური სახსრებითაც უზრუნველყოფდა ქართული პერიოდიკის შეუფერხებლად გამოცემას.

ერთიორად გაიზარდა ტასო მაჩაბლის ავტორიტეტი და სახელი, როცა ის შეუდგა თავისი ღირსეული მეუღლის - ივანე მაჩაბლის ნაწერების გამოცემას და ამ საკითხის გარშემო დარაზმა თავისი განსვენებული მეუღლის მეგობარი მწერლები.

„დიდად პატივცემულო ბატონო დავით! - სწერდა ტასო მხატვარ დავით გურამიშვილს, - გაზეთებიდან მოგეხსენებათ, განვიზრახე ჩემი ქმრის თარგმანების გამოცემა, რომელშიაც მოთავსებული იქნება აგრეთვე მისივე ბიოგრაფია. თქვენ, როგორც ქართველი საზოგადოებისათვის კარგ მცოდნეს და თვალსაჩინო მოღვაწეს, ალბათ უყურადღებოდ არ დაგრჩებოდათ საზოგადოებრივი მოღვაწეობა ჩემი ქმრისა.

თქვენ მეგობრობდით და პარიზშიაც ერთად იყავით ორ წელიწადს, ისე რომ, როგორც კერძო ადამიანს, შეგიძლიათ დაახასიათოთ თავისი ნაკლით, ანუ კარგი თვისებებით. ამიტომ ძალიან დამავალებთ, თუ გაირჯებით და დაგვეხმარებით ამ საქმეში“ (ჩიხლაძე 1976:146).

ასეთი შინაარსის წერილები მისწერა მან ზაქარია ჭიჭინაძეს, იონა მეუნარგიას, სამსონ ფირცხალავას, დავით კარიჭაშვილს, ანტონ

ფურცელადეს, ანასტასია თუმანიშვილს, დომენიკა ერისთავ-განდევილს და სხვა.

მართლაც, არ დარჩენილა ივანე მაჩაბლის არც ერთი პატივისმცემელი და დამფასებელი, რომ არ გამოხმაურებოდა ტასო მაჩაბლის შესანიშნავ ინიციატივას.

ამას გარდა, ტასო მაჩაბელმა დრამატულ საზოგადოებას გადასცა ივანე მაჩაბლის შექსპირის დრამების ქართული თარგმანების დედნები.

ქართული თეატრი, წერა-კითხვის საზოგადოება, სახალხო თეატრი, სხვადასხვა საზოგადო-საგანმანათლებლო დაწესებულებანი, სად არ გინდათ, რომ ტასო მაჩაბელი არ მონაწილეობდა, როგორც მუყაითი და დაუზარელი დედა-დიასახლისი.

ამ ქალის ცოცხალ პორტრეტს გადმოგვცემს მისი თანამედროვე და ოჯახის ახლო მეგობარი ემიგრანტი გიგო დიასამიძე: „გვინახავს ტასო ფილანტროპისა და კეთილშობილი ქველმოქმედის როლში, მუდამ საქმიანი, აჩქარებული, ათას საზოგადოებრივ საზრუნავ საკითხებზე ჩაფიქრებული, მუდამ ვიდაცაზე მოფუსფუსე, ვიდაცის მფარველი“ (ჩიხლაძე 1976: 139).

ივანე და ტასო მაჩაბლებს ქალ-ვაჟი ჰყავდათ: „მე კარგად მახსოვს მამაჩემის უგზო-უკვლოდ დაკარგვის შემდეგ ვალებში ჩაფლული ჩვენი ოჯახი, - გვიამბობს ელენე მაჩაბელი. როცა დედაჩემი აქეთ-იქით დარბოდა, ათასგვარ გზასა და საშუალებას ეძებდა ბავშვების საზრდოს მონახვისათვის. სახლის გაყიდვით, ვექსილებისა და ნივთების დაგირავებით ხომ სული გვქონდა გაწამებული...“

დედაჩემს დიდხანს არ გაუხდია შავები. მახსოვს მხოლოდ ერთხელ თავად-აზნაურობის საღამოზე ჩაიცვა პირველად ლურჯი ხავერდის კაბა და ამის მეტი კაბა არ ქონია სიკვდილამდე. მძიმე მატერიალურ პირობებში, რომელშიაც ჩვენ ვიმყოფებოდით, დედამ მაინც მოახერხა საზღვარგარეთ ჩემი ძმის ნიკუშას გაგზავნა“.

მაღალი მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობითაა სავსე მისი წერილი ვაჟიშვილისადმი... „სულით ამაღლებული იყო წმინდა ცხოვრებით აღსავსე მამაშენი. იმისი მაგალითი თვალწინ უნდა გვქონდეს ყოველთვის. ის ფიქრობდა, თუ ყოველი წვერი საზოგადოებისა იქნება სრული ჭკუით, სიკეთით, ეს ხომ ბედნიერებაა, რადგან საზოგადოებაც იქნება მაშინ მძლავრი, და ასეთი საზოგადოება რას იზამს, მთებს დასძრავს, არა?“ (ჩიხლაძე 1976: 153).

შექსპირის ქართულად მთარგმნელის ოჯახთან დაკავშირებული გახლდათ ინგლისის კიდეც ერთი სახელოვანი შვილები და-მმა უორდროპები, რაც კარგად ჩანს ტასო მაჩაბლის ოლივერ უორდროპისადმი გაგზავნილ წერილებში: „... ეს არეულობა ასე მალე არ ჩაწყნარდება, მე კი არ მინდა, რომ ნიკომ დრო დაკარგოს და ალბათ დამჭირდება სწავლის დასასრულებლად მისი უცხოეთში გაგზავნა. ამ გადაწყვეტილებას ის დადებითი მხარეც ახლავს, რომ იგი შეისწავლის უცხო ენებს, რაც მომავალში დიდად გამოადგება...“

„...ნიკოს ჯერ ვერაფერი გადაუწყვეტია თავისი სწავლის შესახებ. სურს აგრონომიის კურსი მოისმინოს მონპელიეში, მაგრამ რადგან ფრანგული ენა არ იცის, ერთ წელს მაინც დაკარგავს... სანამ ენას ისწავლის... სამწუხაროდ, საქმეები საშუალებას არ მძლევს კავკასიიდან წამოვიდე და ნიკო იძულებული იქნება მარტო გაემგზავროს, თუ კი მაინც გადაწყვიტა საფრანგეთში გააგრძელოს სწავლა.

...სიყვარულით მოგიკითხავთ ყველას ერთობით. ნიკო წავიდა ბელგიაში, ელენე მოკითხვას გიგზავნით“ ... (შარაძე 1986: 242-245).

ტასო მაჩაბლის სამივე წერილი 1971 წლითაა დათარიღებული. ორი მათგანი ფრანგულ ენაზე, ხოლო ერთი ქართულადაა დაწერილი.

ამრიგად, მოგონებათა ამ დეტალებიდან აშკარად იკვეთება შტრიხები ივანე მაჩაბლის პორტრეტის შესაქმნელად, რომელშიც ცოცხლობს არა მარტო გარდასულ დროში დარჩენილი შექსპირის მთარგმნელი და გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწის პიროვნება, არამედ ამ მოგონებებით ჩვენშიც ცოცხლდება ღირსეული მამულიშვილის ხატება.

დამოწმებული ლიტერატურა და წყაროები

შარაძე 1986: შარაძე გ., საქართველოს მზე და სიყვარული ალბიონის კუნძულზე. თბილისი, 1986.

შარაძე 1992: შარაძე გ., ამერიკელი ქართველები თვალის ერთი გადავლებით. თბილისი, 1992.

ჩიხლაძე 1976: ჩიხლაძე ნ., ღვაწლმოსილი ქართველი მანდილოსნები. თბილისი, 1976.

ერის დიდება 1958: გაზეთი „ერის დიდება“, №5. თბილისი, 1958.